

REMİSYONDAKİ ALKOL BAĞIMLILARINDA SUÇLULUK VE UTANÇ DUYGULARI

**Dr.Ayhan KALYONCU, Dr.Hasan MIRSAL, Dr.Özkan PEKTAŞ,
Dr.Ömer GÜMÜŞ, Dr. Ahmet TİRYAKİ,
Dr.Mansur BEYAZYÜREK**

**Maltepe Üniversitesi, Balıklı Rum Hastanesi Anatolia Klinikleri,
İstanbul**

ÖZET

Amaç: Alkol bağımlılığında suçluluk ve utanç duygularının önemli bir yeri olduğu ileri sürülmüştür. Bu çalışmada remisyondaki alkol bağımlılarındaki suçluluk ve utanç duygularının durumu ile sosyodemografik-klinik özellikler arasındaki ilişkilerin araştırılması amaçlanmıştır. **Yöntem:** Çalışmaya; DSM-IV ölçütlerine göre alkol bağımlılığı tanısı ile yatarak tedavi gören ve en az altı aylık bir süre tam remisyonunda olan 102 hasta alınmıştır. Kontrol grubunu ise yaş ve cinsiyet açısından denkleştirilmiş herhangi bir psikiyatrik tanı almadığını ve tedavi görmediğini ifade eden 72 kişi oluşturmuştur. Bağımlıların seçiminde; daha önce kliniğimizde uygulanan tedavi programına yatarak katılmış olmak, yatış sırasında ek başka bir psikiyatrik tanı almamış olmak, son bir aydan bu yana psikotrop bir ilaç kullanmamış olmak ve son altı aydan bu yana alkol almamış olmak ölçütlerine uyulmuştur. Çalışmada; Sosyodemografik-klinik veri formu, Suçluluk Utanç Ölçeği, Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği kullanılmış ve toplanan veriler SPSS (Windows 9.0) programında analiz edilmiştir. **Bulgular:** İki grup arasında sosyodemografik özellikler açısından farklılık olmamasına rağmen, Suçluluk Utanç Ölçeği ($t=25,6$ $p=0$), Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ($t=7,3$ $p=0$), Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği ($t=11,5$ $p=0$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar

bulunmuştur. **Sonuç:** En az altı ay süre ile remisyonda olmalarına rağmen alkol bağımlılarında suçluluk ve utanç duyguları kontrol grubuna göre daha şiddetli yaşanmaktadır. Bu durumun remisyon süreci üzerindeki etkilerini anlamak için ileriye dönük çalışmaların yapılmasının gerekliliği düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Alkol bağımlılığı, suçluluk, utanç

GİRİŞ

Suçluluk ve utanç duyguları alkol bağımlılığında önemli bir yer tutmaktadır. Suçluluğun özellikle doğu toplumlarında daha yaygın olduğu ileri sürülmüştür (1). Ancak bu savın nesneliliği ile ilgili çalışmalar yoktur. Klasik psikoanalitik kurama göre “suçluluk” benliğin id ve süperego arasındaki çatışmaları dengelemesine hizmet etmektedir. Utanç duyguları daha az çalışılmış ve daha az yorumlanmıştır. Suçluluk ve utanç duyguları çok kesin sınırlarla tanımlanamaz ancak suçluluk “sosyal kural ve değerlerin gerçekten çiğnenmesi veya bunun tasarlanmasının eşlik ettiği bir fark etmenin oluşturduğu sıkıntılı bir durum” utanç ise “insan olarak birisinin temel bir eksikliğini fark etmesi ile yaşadığı sıkıntılı durum” olarak tanımlanabilir. Suçluluk kişinin yaptıkları ile ilgili olarak yaşanırken utanç doğrudan kişinin kendilik kavramını hedefleyen bir yaşantıdır (2).

Suçluluk ve utanç duygularının birbirinden farklı olan bu özellikleri alkol bağımlılığı tedavi sürecinde de gözlenebilmektedir. Özellikle utanç duygularının alkol bağımlılarının tedavi sürecinde iyi anlaşılması gerektiği, inkar ve çekilme savunmalarının arkasında bu duyguların olabileceği yorumu yapılmıştır (2). Utanç duygusunun direnç oluşturmasının gerekçelerinden biri de klinisyenler tarafından bu duygunun yeterince ele alınmaması olduğu ileri sürülmüştür (3).

Utanç duygusu bağımlının tedaviye başvurusunu kolaylaştırıyor olabilir. Ancak tedavi sürecinde bu özellik işlenmezse “direnç” etmeni haline

gelebilir. Alkol bağımlılarında bir miktar utanç duygusu varlığının iyileşme sürecinin bir parçası olduğu, orta derecedeki utancın bireyin dış dünya ile ilişkisini gözlemesine yardım ettiği ve bu duygunun “öteki” ile olan bozulmuş bağların onarılmasını sağladığı ileri sürülmüştür (4). Öte yandan akılcı bir suçluluk duygusunun da alkol bağımlılığında iyileşme sürecini olumlu etkilediği (5) ve suçluluk duygusunun kişinin yaptıklarını onarma davranışını güçlendirdiği kabul edilmiştir.

Bütün bu çalışmalarda yapılan tanımlamaların kesin sınırları olmadığı için yorumlamak zor olmaktadır. Örneğin “orta derece utanç ve orta derece akılcı suçluluk” tanımlamalarının sınırları çok belirgin değildir. Ancak “alkol bağımlılığının tedavi sürecinde” utanç ve suçluluk duygularının olumlu etkiler gösterebildiği yorumu yapılabilir.

Bu çalışmada; remisyon süreci altı aydan daha uzun alkol bağımlılarının utanç ve suçluluk duygularının düzeyi kesitsel olarak saptanmış ve bu duyguların varlığının sosyodemografik, klinik özelliklerle ilişkisi araştırılmıştır.

YÖNTEM

Çalışmaya; DSM-IV (6) ölçütlerine göre alkol bağımlılığı tanısı ile yatarak tedavi gören ve en az altı aylık bir süre tam remisyonda olan 102 hasta alınmıştır. Kontrol grubunu ise yaş ve cinsiyet açısından denkleştirilmiş, herhangi bir psikiyatrik tanı almadığını ve tedavi görmediğini ifade eden 72 kişi oluşturmuştur. Bağımlıların seçiminde; daha önce kliniğimizde uygulanan tedavi programına (7) yatarak katılmış olmak, yatış sırasında ek başka bir psikiyatrik tanı almamış olmak, son bir aydan bu yana psikotrop bir ilaç ve son altı aydan bu yana alkol kullanmamış olmak ölçütlerine uyulmuştur. Kontrol grubunun seçiminde ise “arada bir” alkol kullanımı dışındaki kullanımlar çalışma dışı bırakılmıştır. Gerektiği durumlarda ek bilgi kaynaklarına başvurulmuştur. Tüm görüşmeler için sözlü bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Veri Toplama Araçları:

1-Sosyodemografik-klinik veri formu: Yaş, cinsiyet (kadın, erkek), eğitim durumu (ortaöğretim, yüksek öğrenim), medeni durum (bekar, evli, diğer), çalışma durumu (çalışıyor, çalışmıyor), birlikte yaşama durumu (yalnız yaşıyor, birlikte yaşıyor), remisyon süresini belirleyen yapılandırılmış görüşme formudur.

2-Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ): Suçluluk ve utanç duygularını değerlendiren 24 maddelik kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçek suçluluk ve utanç duyguları için ayrı ayrı puanlanmaktadır. Yüksek puanlar daha çok suçluluk ya da daha çok utanç duygularına işaret etmektedir (8). Ölçek maddeleri 1-5 arasında 5'li likert biçiminde seçeneklere göre puanlanmaktadır. Nesrin H. Şahin ve Nail Şahin tarafından geliştirilmiştir (9).

3-Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) (Rotter's Internal-External Locus of Control Scale, 10): Her madde seçime zorlanmış iki alt yanıt olanağı sunan 29 maddelik bir testtir. Bu maddelerin altısı dolgu maddesi olup, ölçeğin puanları 0-23 arasında değişebilir. Yüksek puanlar dış kontrol odağı yönünü göstermektedir. Türkiye'de geçerlilik ve güvenilirliği yapılmıştır (11)

4-Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği (HDÖ) (12) : Hastadaki depresyon düzeyi ve şiddetini ölçen 17 maddelik klinisyen tarafından uygulanan bir ölçektir. Türkiye'de geçerlik güvenilirlik çalışması yapılmıştır (13).

Verilerin Değerlendirilmesi

Suçluluk Utanç Ölçeği, Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği kendilerine özgü puanlama yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Toplanan veriler SPSS (Windows 9.0) programında analiz edilmiştir. İki grup; sosyodemografik veriler için (cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, çalışma durumu) ki-kare ve

SUTÖ, RİDKOÖ, HDÖ puanları t-testi ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca grup ayrımı yapmadan ölçeklerden elde edilen puanlar Pearson momentler çarpımı bağıntı yöntemi (korelasyon) kullanılarak incelenmiştir.

BULGULAR

Araştırma grubunun yaş ortalaması 44,5 (ss=6,1), kontrol grubunun yaş ortalaması ise 45,7 (ss=3,4) dir. İki grup yaş ortalamaları arasında istatistik anlamda farklılık yoktur ($t=1,5$; $p>0,05$). Diğer sosyodemografik özellikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Sosyodemografik özelliklerin dağılımı

	Araştırma grubu		Kontrol grubu		Test	p
Cinsiyet	N	%	n	%	$X^2=,05$	$>,05$
Kadın	17	16,6	13	18,0		
Erkek	85	83,4	59	82,0		
Toplam	102	100,0	72	100,0		
Eğitim durumu					$X^2=,32$	$>,05$
Ortaöğretim	34	33,3	27	37,5		
Yüksek öğrenim	68	66,7	45	62,5		
Toplam	102	100,0	72	100,0		
Medeni durum					$X^2=,84$	$>,05$
Bekar	8	7,8	6	8,3		
Evli	62	60,7	48	66,6		
Diğer	32	31,5	18	25,1		
Toplam	102	100,0	72	100,0		
Çalışma durumu					$X^2=2,1$	$>,05$
	28	27,4	13	18,0		
	74	72,6	59	82,0		
	102	100,0	72	100,0		
Birlikte yaşama durumu					$X^2=2,2$	$>,05$
Yalnız	25	24,5	11	15,2		
Birlikte	77	75,5	61	84,8		
Toplam	102	100,0	72	100,0		

Tablo 2: SUTÖ, RİDKOÖ, HDÖ puanları

Ölçek	Araştırma grubu		Kontrol grubu		Test	p
	Ortalama	ss	Ortalama	ss		
SUTÖ-suçluluk	46,7	6,8	27,2	2,8	t=25,8	,00
SUTO-utanç	37,0	5,6	26,5	3,1	t=15,6	,00
SUTÖ-toplam	83,7	9,6	53,6	5,7	t=25,6	,00
RİDKOÖ	11,5	3,3	8,8	1,2	t=7,3	,00
HDÖ	12,6	2,3	9,4	1,1	t=11,5	,00

SUTÖ= Suçluluk-Utanç Ölçeği, RİDKOÖ= Rotteri'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, HDÖ= Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği

Grup ayırımı yapmadan SUTÖ toplam puanları ile HDÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı korelasyon bulunmuştur (0,7; p=0). ve RİDKOÖ puanları (0,5; p=0) arasında Pearson bağıntısı saptandı.

TARTIŞMA

Bilebildiğimiz kadarı ile son birkaç yılda alkol bağımlılığı, suçluluk ve utanç duyguları arasındaki ilişkileri araştıran çalışma literatürde yoktur. Önceki çalışmalarda alkol bağımlılığı ile suçluluk ve utanç duyguları arasında ilişkileri yorumlayan yaklaşımlar vardır (1). Bu çalışmalarda alkol bağımlılığı tedavi sürecinde utanç ve suçluluk duygularının bir dereceye kadar “tedavi değeri” taşıdığı yorumları yapılmıştır.

Görece yeni bazı çalışmalarda ise suçluluk ve utanç duyguları ile alkol bağımlılığının etyolojisi (14,15) ve tedavisi (16) arasındaki ilişki incelenmiştir. Dinamik yönelimli bu çalışmalarda suçluluk ve utanç duygularının alkol bağımlılığının oluşmasında rolü olduğu ileri sürülmüştür. Aynı zamanda bu duyguların varlığının tedaviye gelmeyi ve remisyona girmeyi de engellediği yorumu yapılmıştır. Bu çalışmalarda alkol kullanımının varlığı bizim çalışmamızın sonuçlarını değerlendirirken dikkate alınmalıdır.

Çalışmamızda kontrol grubu ile remisyonadaki alkol bağımlıları arasında suçluluk ve utanç duyguları dereceleri arasında yapılan karşılaştırmada alkol bağımlılarında altı ay sonra da bu duyguların yoğunluğunun daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bir takip çalışması olmadığından süreç içindeki değişiklikleri görmeden genel yorum yapmak güç olmasına rağmen alkol bağımlılarında suçluluk ve utanç duygularının daha yoğun yaşandığı ifade edilebilir. Remisyonadaki alkol bağımlılarında yapılan psikopatoloji çalışmalarında belirtilerin uzun süreler sonra da daha yoğun olduğu bulunmuştur (17). Bu çalışmada utanç duygusunun da uzun süreli remisyon durumlarında devam ettiği gösterilmiştir.

Sosyodemografik özellikler açısından kontrol grubu ile araştırma grubu aynı olmasına rağmen SUTÖ, HDÖ ve RIDKOÖ ölçekleri arasında anlamlı istatistiksel farklılıklar bulunmuştur. Bu sonuçlar alkol bağımlılarında remisyon döneminde de duygusal belirtilerin daha yoğun olduğunu düşündürmektedir. Çalışmanın takip çalışması olmaması bu yoğunluğun remisyonu nasıl etkilediği konusunda yorum yapmayı engellemektedir. Ancak her üç ölçekten elde edilen ortalama puanların “kesme noktalarına” yakın olması bu belirtilerin tedavi sürecinde remisyon olumlu katkıları olduğu yorumunu güçlendirmektedir.

Ülkemizde remisyonadaki alkol bağımlılarında suçluluk ve utanç duyguları ile değişik sosyodemografik-klinik özellikler arasındaki ilişkileri araştıran çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamız bu anlamda bir ön çalışma niteliğinde sayılmalıdır. Daha önce hastane tedavisi sırasındaki psikopatolojik özelliklerle nüks arasındaki ilişkileri araştıran başka bir çalışmada (18) hastane tedavisi sırasındaki psikopatolojinin şiddeti ile nüks arasında paralellik gösterilmiştir. Bu çalışmada elde ettiğimiz sonuçlar; tedavi sürecindeki alkol bağımlılarında psikopatolojinin anlamını iyi yorumlamaya yönelik kapsamlı, ileriye dönük çalışmalarının yapılması gereğini düşündürmektedir.

KAYNAKLAR

- 1-Piers G, Milton S: Shame and Guilt, Springfield, IL:Ch.Thomas, 1953.
- 2-Potter-Efron RT: Shame, Guilt and Alcoholism:Treatment issues in clinical practice. The Hawort Press, New York, 1989.
- 3-Miller S.: The Shame Experience. Hillsdale NJ. L.Erlbaum Associates, 1985.
- 4-Kaufman G.:The Power of Caring. Cambridge, MA: Schenkman, 1980.
- 5-Royce J.:Alcohol problems and Alcoholism. New York: Free Press, 1981.
- 6-American Psychiatric Association APA.: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4. Edition (DSM-IV), Washington DC. The American Psychiatric Press, 1994.
- 7-Kalyoncu A, Mırsal H, Pektaş Ö, Şatır T, Serez M, Beyazyürek M: Yatarak Tedavi Gören Alkol Bağımlıları İçin Örnek Bir Tedavi Programı, Bağımlılık Dergisi 2000; 1(1):27-31.
- 8-Savaşır I, Şahin NH.: Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara, 1997, sayfa 104-107.
- 9-Şahin NH, Şahin N.: Adolescent guilt, shame, and depression in relation to sociotrophy and autonomy. The World Congress of Cognitive Therapy,Toronto 1992; June 17-21.

10-Rotter JB.: Generalized expentancies for internal versus external control of reinforcement. Psychol Monogr 1966; 80 (609):1-28.

11-Dağ İ.:Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOO)'nin üniversite öğrencileri için güvenirliliği ve geçerliliği. Psikoloji Dergisi 1991; 7(26):10-16.

12-Hamilton M.: A rating scale for depression. J Neurol Neurosurg Psychiatry 1960; 23:56-62.

13-Akdemir A, Örsel SD, Dağ İ ve ark.: Hamilton depresyon derecelendirme ölçeğinin geçerliliği-güvenilirliği ve klinikte kullanımı. Psikiyatri Psikoloji ve Psikofarmakoloji Dergisi 1996; 4(4):251-259.

14-Smith BA.:The problem drinker's lived experience of suffering: an exploration using hermeneutic phenomenology. J Adv Nurs 1998; 27(1):213-22.

15-Bennett LA.: Accountability for alcoholism in American families.Soc Sci Med 1995; 40(1):15-25.

16-Arentzen WP.:Impact of alcohol misuse on family life. Alcohol Clin Exp Res 1978 Oct;2(4):349-51.

17-De Soto CB, O'Donnell WE, Allred LJ, Lopes CE.:Symptomatology in alcoholics at various stages of abstinence. Alcohol Clin Exp Res 1985; 9(6):505-12.

18-Mırsal H., Kalyoncu A., Pektaş Ö., Yılmaz S., Serez M., Beyazyürek M.: AlkolBağımlılığında Klinik Tedavi Sırasındaki Psikiyatrik Semptomatolojinin Nüks Sürecindeki Etkisinin Araştırılması. Tam Metin Kitabı (Ulusal Psikiyatri Kongresi ve Uluslararası Kros-Kültürel Psikiyatri Uydu Sempozyumu 6-12 Eylül 1999, Trabzon.